

Универзитет у Београду
Факултет политичких наука
Јове Илића 165, 11 000 Београд
Наставно-научно веће

ИЗВЕШТАЈ О ПРЕГЛЕДУ И ОЦЕНИ ДОКТОРСKE ДИСЕРТАЦИЈЕ

1. Основни подаци о кандидату и дисертацији

1.1. Подаци о кандидату

Лара Кончар је рођена у Београду 6. октобра 1989. године. Основне академске студије уписала је 2008. године на Филозофском факултету Универзитета у Београду, на Одељењу за етнологију и антропологију, а завршила их је 2013. године са просечном оценом 9.39. Трећу годину основних академских студија кандидаткиња је завршила на Одељењу за Етнологију и културну антропологију при Филозофском факултету Универзитета у Загребу (Хрватска), као добитница стипендије интернационалног Basileus програма (Erasmus Mundus) за размену студената. Дипломски рад одбранила је са највишом оценом на тему „Сексуална експлоатација као облик трговине људима у савременој Србији“, под менторством доц. др Зорице Ивановић. Исте године уписала је Мастер академске студије културологије – Студије рода и политике на Факултету политичких наука Универзитета у Београду које је завршила 2016. године, са просечном оценом 9.12. Мастер рад одбранила је са оценом десет на тему „Етнографија свакодневног живота на крузеру: феминистичка перспектива“, под менторством проф. др Марине Симић. На докторске Студије културе и медија уписана је 2016. године, просечна оцена на студијама је 9,6.

У Центру за женске студије у Београду, 2012. године је успешно завршила једногодишњи додипломски програм из Женских студија.

Године 2017. придружила се истраживачком пројекту „Друштвено-економске и политичке промене у Србији и питање родно заснованог насиља“ који је подржан од стране Министарства просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије (пројекат број 47021). Лауреаткиња је годишње награде „Загорка Голубовић“ која јој је додељена 2021.

године од стране Института за филозофију и друштвену теорију у Београду, за најбољи ангажовани истраживачки рад млађих истраживача и истраживачица.

У периоду од 2020. до 2024. била је ангажована у овој организацији на позицији сараднице и истраживачице (2020-2022), координаторке истраживачког програма (2022-2023), а потом и програмске координаторке (2023-2024). Током ангажовања у Центру за женске студије у Београду учествовала је у више истраживачких пројеката: „Образовање у области људских права“ (2021) „Вратити своје вр(и)јеме: кампања за равноправне навике у обављању кућног рада међу Миленијалкама и Зумеркама заснована на истраживању“ (2021-2022.), „Супротстављање назадовању родне равноправности у Србији – искуства феминистичких и квир активисткиња“ (2022-2023.), као и у организацији предавачког програма организације. У периоду од 2022. до 2024. године била је ангажована на позицији истраживачице у оквиру пројекта „Наслеђе и будућности(и) радничког самоорганизовања“, у организацији Заједничко – платформа за теорију и праксу друштвених добара. Током 2024. године била је ангажована на позицији истраживачице у оквиру пројекта „Социо-економско насиље над ТИРВ заједницом у Црној Гори“, који је водила Асоцијација „Спектра“ (Подгорица). Ауторка је и уредница научно-популарне радио емисије „Звучна етнографија“.

Лара Кончар је учествовала на више локалних, регионалних и интернационалних научних конференција где је представила свој рад и резултате истраживања, укључујући и следеће конференције: *Неко је рекао феминизам? Феминистичка теорија у Србији данас* (2018. године, излагање под насловом „Студије туризма као изазов за феминистичка истраживања“) у организацији Института за филозофију и друштвену теорију и Факултета политичких наука Универзитета у Београду; *Feminist Teaching Through Emotions, Feelings and Affects* (2019. године, излагање под насловом „Cruise tourism and emotional labor: gender perspective on the production of touristic experience in the cruise ship industry“) у организацији The European Association for Gender Research, Education and Documentation; *Феминизам и левица* (2019. године, излагање под насловом „Од прекаризације до савремених облика радног ропства“) у организацији Института за социолошка истраживања у Београду; *Feminist Critical Analysis: Feminism and the Left – Other Histories, Other futures* (2021. година,

излагање под насловом „Female workers in service jobs: a case study of cruise industry“) у организацији Интеруниверзитетског центра у Дубровнику; *The Green Academy: Archipelagos in Movement* (2022. године, излагање под насловом „Self-organization and economic democracy“, у организацији Института за политичку екологију у Загребу; *Collecting the Heritage: South-East European Women Philosophers* (2022. године, излагање под насловом „Research on Unpaid Housework in Pandemic Context“), у организацији Центра за истраживање жена у филозофији у Загребу; *Антропологија (у) будућности* (2022. године, излагање под насловом „Домаћин и гост: о значају гостопримства за савремена истраживања туризма“) у организацији Етнографског института у Београду САНУ; *The International Marxist Feminist Conference: Body, Work and Care in Contemporary Digital Capitalism* (2023. године, излагање под насловом: „Care and Housework in a Pandemic Context“) у организацији Transform! Europe.

Излагачко и предавачко искуство кандидата је стицала како на конференцијама тако и учешћем на округлим столовима, трибинама, јавним дебатама и курсевима. Године 2017. и 2020. одржала је предавања на Програму антропологије у Истраживачкој станици Петница на тему „Антропологија и туризам“. Била је учесница округлог стола „Друштвено-економске и политичке промене у Србији и родно засновано насиље“ на Факултету политичких наука, 2017. године. Године 2018. говорила је на циклусу трибина „Родно засновано насиље као друштвени проблем“ и предавала на курсу „Родно засновано насиље као друштвени феномен“ на Факултету политичких наука. Године 2018., 2019. и 2021. била је предавачица на додипломском програму Центра за женске студије у Београду, у оквиру курса „Насиље према женама“. Године 2021., 2022. и 2023. одржала је предавања у оквиру курса „Политике репрезентације: род и насиље“ на Факултету за медије и комуникације у Београду. Учествовала је у јавној дебати „Раднице и синдикати: југословенско наслеђе и савремене борбе“ у организацији Центра за југословенске студије, 2022. године. Исте године учествовала је и у циклусу предавања „Нови погледи, перспективе и истраживања у родној теорији“ у организацији Института друштвених наука Универзитета у Београду.

1.2. Подаци о објављеним радовима кандидата

Лара Кончар је објавила више научних и стручних радова у области антропологије, студија рода, политичких наука и студија туризма, у различитим научним часописима или зборницима:

1. Бобичић, Нађа, Лара Кончар и Милица Секуловић. 2022. „Синдикално организовање у контексту академског капитализма“ У *Синдикати између рада и капитала*, ур. Мароје Вишић и Мирослав Артић, 331-356. Загреб: Durieux. E-ISBN-13: 978-953-188-502-7
2. Кончар, Лара. 2020. „О положају и искуствима сезонских радница у пољопривреди у савременој Србији. Може ли се говорити о елементима структурног насиља?“ *Антропологија* 20(3): 47-78. ISSN 1452–7243; UDK: 343.6:305-055.2(497.11)
3. Кончар, Лара. 2017. „Заједница на броду: етнографски прилог проучавању индустрије крузера“ *Гласник Етнографског института САНУ* 65(1): 207-221. ISSN: 2334-8259; UDK: 39:629.541.4; DOI: <https://doi.org/10.2298/GEI1701207K>
4. Кончар, Лара. 2016. „Истраживања положаја радника и радница на крузерима: промишљања о значају феминистичке перспективе“ *Генеро* 20: 129-160. ISSN: 1451-2203; UDK: 141.72(497)38.48; DOI: <https://doi.org/10.5937/Genero1620129K>

Преводи:

1. Končar, Lara. 2022. „On the Socioeconomic Status and the Experiences of Female Seasonal Agricultural Workers in Contemporary Serbia. Are There Elements of Structural Violence?“, *Philosophy and Society* 33(2): 465-494. (превод текста). ISSN: 0353-5738; UDK: 331.312.82 -055.2(491.11)

1.2. Подаци о дисертацији

На захтев Факултета политичких наука бр. 08-828/1 од 22. априла 2021. године, Веће научних области правно-економских наука, на седници одржаној 5. маја 2021. године,

донело је сагласност на предлог теме „Индустрија гостопримства: социо-културолошко истраживање производње туристичког искуства“.

Докторска дисертација насловљена „Индустрија гостопримства: социо-културолошко истраживање производње туристичког искуства“ испуњава све формалне, техничке и садржајне захтеве и одговара правилима о обликовању докторских дисертација Универзитета у Београду и Факултета политичких наука.

Рад садржи 153 странице (84 264 речи), писан је на страницама А4 формата, у Times New Roman фонту величине типографских тачака 12, прореда 1, маргина 20 мм. Дисертација садржи резиме на српском и енглеском језику, податке о комисији, биографију кандидата и изјаве о ауторству и коришћењу, те истоветности електронске и штампане верзије рада.

Дисертација се састоји од девет поглавља, која су логично подељена у мање делове, ради боље прегледности текста и одвајања тематских целина. Прво поглавље дисертације обухвата уводна разматрања о истраживачкој области, проблему и предмету дисертације, одређење основних појмова и њен научни допринос, те теоријско-методолошки оквир. Друго поглавље дисертације посвећено је питању проучавања туризма у области друштвених и хуманистичких наука, научним приступима и проблемима дефиниције и теоријске концептуализације туризма. У трећем поглављу се, на основу мапираних теоријских проблема, нуди критички преглед литературе о питању проучавања туризма у оквирима путовања и доколице, како у историјској перспективи тако и у савременом контексту. У четвртном поглављу предлаже се концепт гостопримства за теоретизације и концептуализације савременог туризма и разматра се однос туризма и гостопримства, гостопримства и рада. Кроз пето поглавље понуђен је просторни оквир анализе са фокусом на развој и утицај туризма у локалном контексту, на острву Мајорка (Шпанија). У шестом поглављу постављен је контекстуални оквир анализе ради бољег разумевања представљене грађе, док се у седмом поглављу анализирају производња туристичког искуства и питања рада из перспективе радница и радника у туризму. Осмо поглавље садржи закључна и завршна разматрања. У деветом поглављу приложена је референтна литература и извори

који су коришћени приликом писања дисертације са укупно 196 библиографске јединице, наведене на девет страна.

Након увида у евиденцију Факултета политичких наука и Универзитетске библиотеке „Светозар Марковић“ у Београду, потврђено је да под овим насловом није била брањена докторска дисертација.

2. Предмет и циљеви дисертације

2.1. Предмет дисертације

Предмет дисертације је социо-културолошка анализа производње туристичког искуства у савременој индустрији туризма у Западном и капиталистичком контексту, на пресеку три научне области: студија културе, антропологије и студија рода. Кандидаткиња на самом почетку наглашава проблем теоријског раскорака у разумевањима туризма који је довео до поларизација између друштвених и хуманистичких наука које су туризам посматрале као друштвени и културни феномен позиционирајући се као супротност економстичким погледима који су туризам разумели као економску активност и праксу. Како кандидаткиња наводи, овај раскорак додатно је продубљен чињеницом да су друштвене и хуманистичке науке доминантно биле заинтересоване за питања потрошње и понашања туриста – остављајући „производну страну туризма“, као и раднике и раднице у туризму, невидљивим у научно-истраживачким дискурсима. У дисертацији кандидаткиња пружа значајне критике ових приступа и предлаже концепт гостопримства за теоретизацију и анализу туризма, наглашавајући да је на тај начин могуће премостити наведене поларизације у приступима туризму и увезати обе перспективе, а што омогућава даљу анализу производње туристичког искуства како на социо-културном тако и на економском плану.

Етнографским истраживањем производње туристичког искуства у примеру хотелске индустрије на острву Мајорка (Шпанија), кандидаткиња анализира радне процесе, односе и улоге који се граде између мигрантских радника/ца и туриста/киња, те праксе гошћења и угошћавања у савременом (западном) капиталистичком контексту. Постављајући у центар

анализе питање организације и управљања производњом туристичког искустава, те однос „домаћина“ и „госта“ који се гради у туристичким контекстима, кандидаткиња успешно отвара пут разумевању производње туристичког искуства како кроз његове структурне аспекте тако и кроз људске релације и интеракције.

2.2. Циљеви и задаци истраживања

Општи циљ истраживања је испитати међуповезаност друштвених, културних и економских процеса и пракси којима се конституишу и артикулишу позиције, односи и улоге између „домаћина“ и „госта“ у савременој индустрији туризма. Да би се то учинило кандидаткиња уводи питање гостопримства које се истовремено разуме као теоријски концепт али и као феномен: као размена, као процес, као производ, као пракса и/или искуство које се конституише и испољава кроз однос и интеракције између „домаћина“ и „госта“. Основни задатак истраживања је да се проучавањем рада у туризму превазиђу поларизације између културолошких анализа потрошње и економских анализа производње, те да се критички сагледају перспективе у којима се сфера потрошње у туризму посматра из угла туриста и туристкиња, а сфера производње из угла радника и радница.

Према томе, као научни циљ дисертације кандидаткиње Ларе Кончар може се одредити научно дефинисање феномена туризма кроз призму гостопримства као и из угла радница и радника у туризму. Друштвени циљ овог рада се препознаје у пружању нових погледа и увида у рад и начине рада запослених у туризму као и дубље сагледавање њихове социо-економске позиције у савременом контексту.

3. Основне хипотезе од којих се полазило у истраживању

Основна хипотеза од које се полази у истраживању јесте да гостопримство представља изразито користан појам за: а) теоријске концептуализације туризма, б) дубинску анализу и разумевање односа у туризму, те в) проучавање пракси, улога и процеса који се граде и испољавају у туристичким окружењима.

Прва посебна хипотеза истраживања јесте да је савремени туризам потребно проучавати као форму институционализованог гостопримства, а како би се осветлили различити аспекти производње туристичког искуства које одликују процеси комодитизације и комерцијализације.

Друга посебна хипотеза истраживања јесте да се однос туризма и гостопримства најбоље одсликава у сфери рада који је потребно проучавати двојачко: а) кроз анализу организације и управљања радницима и радницама и б) кроз начине њиховог рада.

Трећа посебна хипотеза истраживања јесте да радници и раднице и начини њиховог рада нису статичне категорије у туристичким поставкама и резултат задатих структура и улога у туризму, већ да се производња туристичког искуства гради и обликује кроз однос и интеракције „домаћина“ и „госта“, те да се кроз овај однос конституишу различити видови неједнакости, симпатија и анимозитета.

Кандидаткиња је захваљујући прегледу релевантне литературе и извршеној анализи успешно показала да концепти доколице и путовања нису довољни за теоријске концептуализације туризма у друштвеним и хуманистичким наукама, већ да је овим погледима потребно придружити питање гостопримства, а које је једнако важно разумети као интегрални део света туризма и његове теоретизације. Полазећи од ове тврдње кандидаткиња показује да за дубинску анализу и разумевање односа у туризму те проучавање пракси, процеса и улога који се граде и испољавају у туристичким окружењима могуће изучавати тако да се гостопримство истовремено разуме и као теоријски концепт и као феномен. Како кандидаткиња наводи, то значи да се кроз концепт гостопримства могу анализирати друштвени, економски и културни принципи, вредности, норме и односи који се конституишу у туризму те рефлектују кроз однос „домаћина“ и „госта“. С друге стране гостопримство је могуће разумети и као активност и праксу кроз коју се испољава карактер њиховог односа. Ову тврдњу кандидаткиња сматра кључном за анализу производње туристичког искуства, а уводећи синтагму „рад гостопримства“ којом настоји да обухвати различите аспекте рада у туризму са посебни фокусом на концепте „емоционалног“ и „афективног“ рада.

У односу на прву посебну хипотезу кандидаткиња разумевањем туризма као институционализованог гостопримства и организованог система настоји да издвоји индустријски туризам као посебну форму културне индустрије којом се управља капиталистичком логиком производње и потрошње туристичких искустава. Кроз другу посебну хипотезу кандидаткиња показује на које начине се кроз просторно-временску организацију у управљање туристичком производњом граде позиције домаћина/ца, односно запослених у туризму, те спроводе механизми контроле и надзора радних процеса и испољавају експлоатативне праксе. С друге стране, анализом рада запослених и начина њиховог рада показано је на који начин се ови механизми контроле и надзора испољавају у/кроз понашања и тела запослених. У трећој хипотези кандидаткиња посебну пажњу посвећује питањима конструкције идентитета, веза и неједнакости које се граде кроз однос „домаћина“ и „госта“ у туристичком контексту.

3.1. Кратак опис садржаја дисертације

Дисертација „Индустрија гостопримства: социо-културолошко истраживање производње туристичког искуства“ састоји се од девет поглавља, која укључују уводно поглавље, закључно поглавље и литературу. Поглавља су подељена у мање целине према следећем садржају:

1. Уводна разматрања
 - 1.1. Предмет и циљ дисертације
 - 1.2. Теоријско-методолошки оквир
2. Проучавање туризма у области друштвених и хуманистичких наука: општи преглед
 - 2.1. Приступи туризму и критика производње знања о туризму
 - 2.2. Проблеми дефиниције и теоријске концептуализације туризма
3. Проблеми диференцијације различитих форми путовања
 - 3.1. Кратак хронолошки преглед развоја туризма: трансформације путовања до прве половине 20. века
 - 3.2. Путници и туристи: концептуална раздвајања

- 3.3. Туризам као организовани систем: туризам у другој половини 20. века
- 4. Туризам, гостопримство и рад
 - 4.1. Домаћин и гост: пар напомена о гостопримству
 - 4.2. Туризам и гостопримство у индустријском контексту
- 5. Студија случаја: острво Мајорка
 - 5.1. Развој туризма на острву Мајорка: основни преглед
 - 5.2. Масовни туризам на острву Мајорка у другој половини 20. века
- 6. Контекстуални оквир анализе: пример два хотелска ланца на острву Мајорка
 - 6.1. Просторно-временска организација потрошње туристичког искуства
 - 6.2. Управљање потрошњом туристичког искуства
 - 6.3. Туристички радници и раднице и туристи и туристкиње: опште одлике
- 7. Производња туристичког искуства
 - 7.1. Управљање производњом туристичког искустава
 - 7.1.1. Контрола радних активности
 - 7.1.2. Хијерархија радних позиција и надзор радних активности
 - 7.1.3. Услови рада у туризму
 - 7.2. Рад гостопримства
 - 7.2.1. Карактеристике рада гостопримства
 - 7.2.2. Емоционални и афективни рад
 - 7.2.3. Симпатије, анимозитети и видови отпора
- 8. Закључак
- 9. Литература

У уводним разматрањима кандидаткиња полази од проблема дефиниције туризма и одређења његових граница, с обзиром да је у питању „лаички“ појам који на једном месту окупља низ различитих феномена и појава. Доминантно посматран као форма мобилности оријентисана ка задовољству и одмору, где су путовање и доколица чинили основне теме, кандидаткиња истиче да су теоретизације и проучавања туризма углавном били усмерени ка питањима потрошње – што је значило разумети туризам из перспективе туриста, и производну страну туризма оставити потпуно невидљивом.

Као значајан тренутак у академским проучавањима туризма, истакнута је појава „критичког заокрета“ који је настао као „политички пројекат“ унутар академија и имао за циљ да се измести из поларизованих погледа на туризам и изучаване субјекте, те преиспита доминантне дискурсе унутар производње знања о туризму. Указујући на његов значај, али и ослањајући се на критике које су долазиле из области марксистичке политичке економије, кандидаткиња подвлачи да без обзира на улазак критичких теорија у проучавања туризма производна страна туризма и сфера рада су до данас остале маргиналне. С друге стране, поље рада у туризму доминантно је припадало социо-економским анализама које, иако су се бавиле питањима рада и положаја радница и радника, оне се нису посветиле питањима теоријске концептуализације туризма нити његове производње.

Истакавши овај раскорак, у раду је предложен концепт гостопримства као теоријски оквир и поље истраживања којим је истовремено могуће теоретизовати туризам и преиспитати производњу туристичког искуства са посебним фокусом на сферу рада. У раду је истакнут и проблем разумевања гостопримства у оквирима комерцијалне сфере односа, када је доминантно изучавано у области људских ресурса и менаџмента. Са порастом интересовања антропологије, студија културе и социологије за овај феномен, почетком 21. века, формирано је и читаво поље проучавања гостопримства којим је било могуће осветлити истовремено његове друштвене, економске и културне аспекте. Понудивши преглед основних текстова кандидаткиња истиче значај концепта гостопримства који се сматра корисним у погледу анализе организације производње и потрошње туризма, сфера размене, односа домаћин – гост, пракси угошћавања и гошћења, као и сусрета људи који су „странци“ једни другима, а што се сматра значајним за дисертацију јер је отворило и ново поље којим је сферу рада у туризму постало могуће проучавати и теоретизовати кроз промишљање њене социо-културне димензије.

Друго поглавље дисертације бави се проучавањем туризма у друштвеним и хуманистичким наукама и састоји се од две целине које су посвећене питањима продукције знања о туризму и проблемима дефиниције овог феномена. Кандидаткиња у овом поглављу нуди општи преглед литературе и дебата о дисциплинарном одређењу студија туризма и

дефиницијама туризма, анализирајући њихове теоријске и методолошке импликације у научно-истраживачким дискурсима.

У поглављу се разматра академски развој и теоријско позиционирање туризма као предмета проучавања од друге половине 20. века до данас. Полазећи од тврдње да је туризам релативно ново поље изучавања које се развијало „руку под руку“ са експанзијом саме индустрије у другој половини 20. века – кандидаткиња нуди преглед подела које су се формирале између друштвених и хуманистичких наука, с једне стране, и економских наука, с друге. Ове поделе довеле су и до тога да се туризам посматра и разуме као друштвени и културни феномен или као економска активност и пракса, што је даље имплицирало да се проучавања туризма у друштвеним и хуманистичким наукама посматрају као „научна“ док су се економски приступи сматрали „примењеним“ приступима који искључиво доприносе експанзији индустрије. Посебно значајним за дисертацију кандидаткиња истиче то да поље туризма веома дуго није било предмет интересовања друштвених и хуманистичких наука, а да су се прва знања произведена о туризму углавном водила критиком његовог индустријског и „масовног“ карактера производећи негативне ставове и поједностављене погледе о туризму и његовој потрошњи.

Унутар студија туризма такође су се водиле дебате о томе да ли студије туризма представљају засебну дисциплину или вишедисциплинарно поље проучавања. Како кандидаткиња наводи, различити приступи туризму довели су и до фрагментације знања, без јединствене теорије или методологије, а иако су се аутори, попут Лејпера и Јовичића, залагали за формирање нове дисциплине која би обухватила различита знања о овом феномену, а коју су назвали „турологијом“ или „туризмологијом“ – ова идеја није заживела. Посебно значајним сматра се преглед аргумената критичара попут Џона Трајба који тврде да студије туризма немају сопствене теоријске оквире, већ се ослањају на друге дисциплине, и да се туризам мора третирати као поље истраживања, а не као засебна дисциплина. У наставку текста кандидаткиња посвећује пажњу проблемима дефинисања туризма који су повезани су са епистемолошким питањима – шта је „истина“ о туризму, ко производи знање о туризму, ко су субјекти истраживања и који аспекти остају занемарени – а која су од посебног значаја јер долазе из постструктуралистичких, феминистичких и

антиколонијалних перспектива. Упркос недостатку концептуалног јединства у проучавањима туризма, кандидаткиња поставља питање да ли су расправе о дисциплинарном одређењу туризма потребне, будући да се слично може тврдити и за друге области знања попут студија културе, рода или медија.

Треће поглавље се бави проблемима теоријског и концептуалног разграничавања туризма од других форми путовања у оквиру шире парадигме мобилности. У том контексту, поставља се питање шта чини туризам специфичним у односу на друге форме путовања и зашто је фигура туристе симболички значајна. Кандидаткиња оспорава идеју да се туризам може разумети искључиво кроз мотиве и понашања туриста, јер то занемарује шири друштвено-економски контекст. На самом почетку трећег поглавља, наглашава се значај анализе структурних услова – попут утицаја капитализма – за разумевање туризма као организованог система путовања. Туризам се, у оквиру ове дисертације, третира као феномен (пост)модерности, али се и истиче његово постојање у другим историјским и културним контекстима.

Прво потпоглавље разматра развој туризма до прве половине 20. века. Као основне теме за истраживање историјског аспекта туризма кандидаткиња наводи питање безбедности, организацију путовања и мотивацију путника, а који се сматрају кључним елементима у издвајању туризма од других форми кретања. Кандидаткиња издваја две кључне прекретнице у развоју туризма које су утицале на формирање туризма каквог га разумемо данас: појава Великих тура (16–18. век) и оснивање прве туристичке агенције „Томас Кук“ у 19. веку. У овом поглављу кандидаткиња настоји да покаже да је савремени туризам потребно разумети као феномен (пост)модерности и индустријског друштва – условљеног развојем транспорта, демократизацијом путовања и капиталистичком логиком производње и потрошње.

У другом потпоглављу испитује се дихотомија која се гради између фигура путника и туриста а која је битно утицала и на теоретизације туризма доводећи до концептуалних раздвајања која су се градила кроз опозиције између „високе“ и „ниске“ културе, „аутентичности“ и „површности“, и индивидуалне и масовне културе, те битно утицала на

академске дискурсе 20. века у којима је и даље подржавана ова хијерархија. Кроз кратак приказ литературе из области студија културе, применом феминистичке критике, ово поглавље показује да су концептуална раздвајања између туристе и путника не само теоријски проблематична, већ и да имају шире друштвене и политичке импликације. Намера кандидаткиње у овом поглављу је да расправу помери категоризације различитих фигура путника и путника, према системским условима који обликују савремени туризам.

У трећем потпоглављу кандидаткиња концептуализује туризам као капиталистички организован систем производње и потрошње искустава, посебно у контексту масовног туризма. Туристички систем се посматра као део глобалне економије и културне индустрије, који обухвата различите актере и индустрије, од транспорта и угоститељства до влада и међународних корпорација. Да би објаснила туристички систем кандидаткиња се ослања на критичке теорије попут Рицерове тезе о „мекдизнизацији“ туризма, која указује на предвидивост, ефикасност, калкулабилност и контролу као основне одлике савременог туризма. Истовремено, у тексту се разматрају и постфордистички трендови индивидуализоване потрошње и економије искуства, што указује на потребу за интеграцијом модернистичких и постмодернистичких теоријских приступа.

Посебну пажњу кандидаткиња посвећује анализи институција туризма – хотелским одмаралиштима. Узимајући у обзир појам „тоталне институције“ кандидаткиња хотелска одмаралишта посматра као један од централних простора савременог туризма који треба посматрати као сложене институције у којима се преплићу економске, културне и друштвене одлике туризма. У том смислу, хотели се разумеју кроз процесе институционализације и комерцијализације гостопримства, али и као простори друштвеног реда и контроле.

У четвртом поглављу кандидаткиња развија идеју о томе да гостопримство представља изразито користан појам за проучавање и анализу туризма, како на концептуалном тако и на емпиријском нивоу, а да би се разумео његов значај испитује се веза туризма и гостопримства, затим и гостопримства и рада. У првом потпоглављу анализа је усмерена ка текстовима из области филозофије, студија културе и антропологије који су се бавили

концептуализацијама гостопримства те принципима конституисања и испољавања овог појма на најопштијем плану. У другом потпоглављу фокус се помера ка индустријској сфери и комерцијалним аспектима односа гостопримства и туризма, гостопримства и рада.

У првом потпоглављу кандидаткиња разматра концепт гостопримства као универзални друштвени феномен који се појављује у свим културама и друштвима, а који се разуме кроз однос домаћина и госта. Као најопштији концептуални оквир, кандидаткиња се ослања на тврдње да гостопримство подразумева пружање хране, пића и смештаја особама које нису део домаћинства, уз обавезу домаћина да се побрине за добробит и сигурност госта и да га забави. Испитујући вишезначност овог појма, кандидаткиња посебно истиче допринос Жака Дериде који наглашава да су питања моћи, дужности и моралних дилема једно од кључних места за разумевање гостопримства и његових принципа. У даљем тексту, да би се објаснила вишезначност овог појма обрађују се текстови Хамингтона, Висер и Телфер а са циљем да се анализирају различити аспекти веза које се граде између домаћина и госта, и њихових испољавања. На крају, кандидаткиња поставља питање применљивости ових концепата на индустрију туризма закључујући да иако се радници и раднице у туризму не могу разумети као домаћини у дословном смислу – они недвосмислено преузимају ову улогу у туристичком контексту.

У другом потпоглављу кандидаткиња критички анализира однос туризма и гостопримства, истичући да, иако повезани, ова два феномена нису истоветна, а као основну разлику истиче то да се туризам ослања на принципе гостопримства, али да гостопримство не може бити ограничено само на туристички контекст. Мапирајући тачке спајања и раздвајања ова два феномена, кандидаткиња истиче да су њихове основне заједничке одлике то да су у питању 1) феномени „позитивног“ карактера, 2) да однос домаћина и госта има привремени карактер, 3) да сусрет домаћина и госта представља сусрет странаца. Кандидаткиња такође нуди критику проучавања гостопримства у комерцијалном контексту која тврди да је гостопримство у овом контексту пре свега „симулирано“ и „неаутентично“ истичући да је у овом контексту оно комодификовано и условљено тржиштем, што ипак не значи да је неаутентично – јер аутентичност, као концепт, није нужно мерило вредности гостопримства.

У петом поглављу испитује се локални контекст анализе са посебним фокусом на историјски развој туризма на острву Мајорка до прве половине 20. века, а потом и значај и утицај туризма на острво у другој половини 20. века до данашњих дана. У раду се користе углавном страни извори, с обзиром на недостатак литературе на домаћим језицима. У првом потпоглављу пружа се историјски преглед развоја туризма на острву Мајорка, фокусирајући се на економске, друштвене и културне промене које су обликовале туристичку инфраструктуру. Кандидаткиња закључује да је у научним радовима туризам доминантно посматран као економски феномен, уско повезан с модернизацијом, урбанизацијом и интернационалним токовима која су се дешавала на острву. Ослањајући се на систематизације различитих фаза развоја туризма на острву кандидаткиња истиче да се почеци туризма на Мајорки везују се за 19. век; период између два светска рата сматра се кључним раздобљем за развијање туристичке инфраструктуре која је недвосмислено представљала основу за развој масовног туризма на овом острву; у шездесетим годинама 20. века догађа се експанзија туризма, а ова деценија сматра се и почетком развоја масовног туризма који је присутан и данас. Укратко, кандидаткиња истиче да се туризам на Мајорки развијао у контексту интернационалних кретања, али и са снажном подршком и иницијативом локалне заједнице.

У другом потпоглављу пажња је посвећена утицају туризма на острво где је истакнуто да је трансформисао економију, културу и друштво острва, када хотелска и грађевинска индустрија доживљавају су експанзију, подстичући унутрашњу миграцију и имиграцију радне снаге из других делова Шпаније. Кандидаткиња такође подвлачи да током деведесетих и две хиљадитих година долази до преласка са масовног ка луксузном туризму, уз пораст хотела са четири и пет звездица и раст улагања у некретнине, што је изазвало кризу становања и гентрификацију, проблеме пренасељености, пораста цена и еколошких последица а који су довели су до отпора и организације локалних покрета против даље туристификације острва.

У шестом поглављу кандидаткиња поставља контекстуални оквир анализе са дубљим оствртом на методолошки оквир истраживања. У истраживање су укључени сезонски-

мигрантски-туристички радници и раднице који су ангажовани у два хотелска ланца чији се објекти налазе на острву Мајорка, а просторни оквир истраживања формулисан је у односу на места, односно просторе унутар хотелских одмаралишта. Укупан број одмаралишта укључених у истраживање је шест (6) – два хотела једне компаније и четири хотела друге компаније. У истраживању су спроведени полуструктурирани интервјуи са сезонским-мигрантским-туристичким радницима и радницама, а казивања су допуњена примерима забележеним кроз неформалне разговоре. Интервјуи су спроведени са радницама (7 жена) и радницима (3 мушкарца) из следећих земаља: Белгије (1), Мађарске (1), Португала (1), Словеније (1), Србије (4), Холандије (1) и Хрватске (1).

Ради јасније контекстуализације прикупљене грађе кандидаткиња нуди дескрипције просторно-временске организације потрошње туристичког искуства, управљања њоме и опште одлике туриста и туристкиња, радника и радница у истраживаним одмаралиштима. Просторно-временска организација потрошње представљена је и анализирана кроз Фукоов концепт „техника дисциплиновања“ са основним закључцима да се истраживана одмаралишта могу разумети као „тоталне институције“ како у садржинском тако и у организационом смислу, а све кроз детаљне описе простора, активности и садржаја које се могу пронаћи унутар одмаралишта. У односу на питање управљања потрошњом, ради пружања дубљих увида и дескрипција, кандидаткиња специфично анализира хотелска одмаралишта кроз технике „ограђивање простора“, „парцелицања“, „временског распореда активности“ и „рангирања и распореда“ закључујући да се потрошња туристичких искустава организује, и њоме се управља, са циљем да се максимизују профит и време проведено у хотелским одмаралиштима а где хотели представљају физички и симболички ограђене просторе у којима се граде и испољавају различити видови контроле и надзора. У трећем потпоглављу понуђен је преглед одлика туриста и туристкиња, радница и радника, и структуре запослења унутар одмаралишта где је истакнуто да су истраживана одмаралишта окружења интернационалног карактера – како по питању туриста, тако и радне снаге, у којима преовлађују страни туристи, највише из Немачке и Уједињеног Краљевства, док су радници често мигранти из других европских земаља специфично на позицијама директног контакта са гостима – рецепционерски послови, послови фотографисања и послови анимације. Уочљива је родна и расна сегрегација радних места –

жене доминирају у пословима чишћења и неге, млади мушкарци (поготово из афричких земаља) на пословима прања судова.

Седмо поглавље кандидаткиња је систематизовала у две веће целине које се баве питањима управљања производњом туристичког искуства и „рада госторимства“, а да би се боље разумело како потрошња обликује производне процесе и обрнуто – на које начине производни процеси обликују потрошњу. Производњи туристичког искуства кандидаткиња прилази из два међуповезана угла: кроз анализу организације и управљања производњом, с једне стране, и питање на које начине се креирају туристичка окружења – окружења која су забавна, пријатна, комфорна, сигурна и безбедна – с друге.

Управљање производњом туристичког искуства анализира се кроз три подтематске целине: контрола радних активности, хијерархија радних позиција и надзор радних активности, те услове рада. Као основне одлике контроле радних активности кандидаткиња истиче и нуди исцрпне етнографске описе као и казивања запослених о: 1) временском распореду радних активности, 2) контроли тела, телесних покрета и физичког изгледа, 3) просторном распоређивању запослених. У односу на хијерархију радних позиција и надзор радних активности кандидаткиња даје увид, а ослањајући се на казивања и аутоетнографију, у: 1) хијерархијску структуру унутар запослења као и културне представе о овим запослењима које се граде између запослених, 2) различите видове надзора који се могу дефинисати као „технички“ надзор, надзор од стране вишег и високог менаџмента и „неформалне“ видове друштвеног надзора, 3) методе оцењивања, мерења и вредновања рада запослених и њиховог начина рада. У трећем потпоглављу кандидаткиња пажњу посвећује и условима рада са посебним фокусом на експлоатативне праксе које се проналазе у одмаралиштима и проблеме „невидљивог“/„додатног“/„позадинског рада“/ „неплаћеног“ рада, климатских услова и питање здравља на раду. Ова потпоглавља кандидаткиња конципира тако да се укаже значај структурних услова и фактора којима су конституисани и обликовани производња и потрошња туризма, а који се сматрају кључним за разумевање контекста у којима се граде и обликују односи и везе у туризму – специфично, између радника и радница и туриста и туристкиња.

У сегменту који се бави темом рада гостопримства пажња је усмерена ка питањима односа моћи који се граде између домаћина/ца и туриста/киња као и питањима како се они граде и испољавају, аргументујући да однос између домаћина/ца и госта/шће у туристичком контексту никада не може бити реципрочан, те да се домаћин увек налази у нижој позицији моћи. У првом потпоглављу овог сегмента кандидаткиња се бави основним карактеристикама рада гостопримства констатујући да су његове основне одлике: репетитивност, економска експлоатација, комодитизација тела и сопства, различити видови социо-културних очекивања и неједнакости, а у изузетним случајевима се проналазе и праксе насиља попут сексуалног узнемиравања и потцењивања. Истакавши да је производња туристичког искуства, пре свега, заснована на емоционалном и афективном раду запослених кандидаткиња у другом поглављу нуди детаљне описе ових видова рада са посебним фокусом на тело и понашања кроз које се граде и испољавају различити изрази љубазности, пријатељства, бриге о добробити госта и сл. Систематизације ради, кандидаткиња правила понашања дели у две групе: она правила којима се морају водити сви запослени који се налазе на радним позицијама у директном контакту са гостима/шћама, те она правила која су специфична за рад који обављају – а водећи се сличностима и разликама које се проналазе између афективног и емоционалног рада. Ово потпоглавље кандидаткиња закључује аргументом да су радници и раднице у туризму истовремено произвођачи туристичког искуства али и објекти конзумације где се тело и понашања трансформишу у робу. У последњем потпоглављу кандидаткиња се бави питањима симпатија и анимозитета који се граде између радника/ца и туриста/киња истакавши да идентитети такође играју важну улогу у томе на које начине се конституишу и испољавају улоге домаћина и госта и везе које се граде између њих, те испитујући какве идентитетске представе радници и раднице граде о туристима и туристкињама и како оне утичу на њихов рад и начине рада.

Седмо поглавље кандидаткиња закључује тврдњама да: однос „домаћина“ и „госта“ у туристичком контексту обликују друштвени, културни и економски услови и структуре; он је заснован на принципима, вредностима и нормама гостопримства, а који се отеловљују кроз међуљудске интеракције (комуникацију и телесне праксе) и улоге које предузимају „домаћин“ и „гост“; да однос „домаћина“ и „госта“ се контролише, организује, усмерава,

прати и надзире постављањем низа правила понашања и применом различитих метода мерења и оцењивања, те применом механизма и техника дисциплиновања; и коначно: он није само одраз економских, друштвених и културних структура и правила, већ се кроз њега репродукују и преиспитују различити видови неједнакости.

У осмом поглављу кандидаткиња закључује да туризам не може без гостопримства и да представља интегрални део света туризма што је видљиво у томе: 1) да институције туризма посвећују велику пажњу осмишљавању, организовању и управљању гостопримством – просторима, садржајима, активностима и односима – где смештај, храна, пиће, понашања, атмосфера, амбијент и сл., представљају објекте производње и потрошње туристичког искуства, 2) да се кроз гостопримство граде и испољавају очекивања, жеље, потребе и захтеви, а које институције туризма континуирано настоје да предвиде и одговоре на њих – управљањем и организацијом израза љубазности, пријатељства, бриге, добродошлице и сл., 3) да је гостопримство један од основних критеријума за процењивање „квалитета“ туристичког искуства, и 4) да госторимство представља основни принцип којим се производња и потрошња туристичког искуства воде. Надаље, кандидаткиња закључује да је, на теоријском нивоу, гостопримство у туристичком контексту могуће разумети као: 1) размену (друштвену, културну и економску) у чијем се центру не налази реципроцитет, 2) као радну праксу чије су основне одлике емоционални и афективни рад који је конституисан правилима лепог понашања и пријатељског нахођења, 3) као механизам друштвене и економске контроле и надзора којим се успоставља однос између „домаћина“ и „госта“.

На самом крају кандидаткиња посвећује пажњу и методолошком поступку који је коришћен у истраживању, са посебним фокусом на домете и ограничења етнографског приступа и аутоетнографије, подвлачећи да истраживана одмаралишта представљају студију случаја, са којом се и кроз коју се заправо преиспитују теоријске поставке и погледи у проучавањима савременог туризма, а што се уједно сматра и најзначајнијим доприносом дисертације.

4. Остварени резултати и научни допринос дисертације

Комисија констатује да је кандидаткиња проверила опште и посебне хипотезе изнесене на почетку рада, те да их је потврдила користећи различите приступе, укључујући анализу литературе у области студија културе, студија рода и антропологије, као и анализу грађе прикупљене етнографским истраживачким поступком „посматрање са учествовањем“ и кроз полуструктуриране интервјуе и неформалне разговоре, а који осликавају значај концепта гостопримства за савремено разумевање и анализу индустрије туризма и производње туристичког искуства. Захваљујући детаљној обради прикупљених података, као и систематичном прегледу веза између структурних услова и процеса и међуљудских интеракцијама кроз које се гради и испољава производња туристичког искуства, кандидаткиња Лара Кончар показује значај посматрања туризма из угла рада и перспективе радница и радника.

5. Закључак

Комисија констатује да докторска дисертација Ларе Кончар испуњава предвиђене формалне услове прописане процедуром коју захтевају Универзитет у Београду и Факултет политичких наука. Такође, дисертација „Индустрија гостопримства: социо-културолошко истраживање производње туристичког искуства“ урађена је у складу са основним проблемима и претпоставкама које су наведене у прихваћеној пријави и испуњава све истраживачке и методолошке стандарде научног рада. Кандидаткиња је показала адекватно познавање релевантне литературе, висок степен разумевања предложеног проблема и успешно је изнела аргументацију којом је потврдила основне хипотезе у свом раду.

Узевши у обзир све наведено, Комисија сматра да дисертација кандидаткиње Ларе Кончар „Индустрија гостопримства: социо-културолошко истраживање производње туристичког искуства“ испуњава све предуслове за јавну одбрану, и предлаже Наставно-научном већу Факултета политичких наука да прихвати овај Реферат, формира истоветну комисију за одбрану, и кандидаткињи одобри приступање јавној одбрани докторске дисертације.

У Београду, 25. 8. 2025.

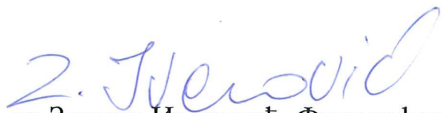
Комисија:

Проф. др Катарина Лончаревић, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

Проф. др Слободан Марковић, Факултет политичких наука, Универзитет у Београду

Проф. др Снежана Бесермењи, Природно-математички факултет, Универзитет у Новом Саду

Доц. др Зорица Ивановић, Филозофски факултет, Универзитет у Београду